

הקדמת המערכת

ספר התניא קדישא, ה"תורה שבכתב של תורת החסידות", הוא לכל לראש "לקוטי עצות, רפואה לתחלואי הנפש" (כפי שמכנה אותו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ) – ספר שהוא "תשובות על שאלות רבות אשר שואלין בעצה... תמיד כל אחד לפי ערכו לשית עצות בנפשם בעבודת ה'". אכן, בדרך שסלל אדמו"ר הזקן העבודה הפנימית-הנפשית מיוסדת על חכמה, בינה ודעת, ובהתאם לכך גם ספר התניא פורש יריעת-השכלה עמוקה, רחבה ושיטתית.

לכן, כדי לעסוק כדבעי בספר התניא נדרש החיבור בין ההשכלה והעבודה, בין המוח והלב, בין התיאוריה והפרקטיקה, בין החקוק עלי ספר למה שהאדם צריך להבין, להפנים וליישם בחייו באופן האישי ביותר. לטובת החיבור הזה, מסביר אדמו"ר הזקן בהקדמתו, יש להזדקק לסיוע גדולי החסידים, שיגשרו על הפער שבין הספר הכללי והנצחי ובין ההתמודדות הזמנית והמקומית של כל יחיד ויחיד.

הספר שלפנינו – הראשון מבין ספרי הרב יצחק גינזבורג שליט"א שנערך באופן ישיר על התניא – בא לפתוח שער לחיבור ולגישור הנדרשים. הרב, כדרכו, מעיין בהשכלות העמוקות של ספר התניא לפרטי פרטיהן, תוך דיוק דקדקני בלשונות התניא הכולל שימוש במגוון דרכי הרמז – כאשר המגמה המרכזית היא לדלות דווקא מתוך העיון המעמיק את המענה לשאלות-הלב הקיומיות ביותר, המעסיקות כל עובד ה' המתבונן במצבו בכנות, ואינו עושה שקר בנפשו.

החיבור הזה מפרה את שני הצדדים – השכלי והלבבי. מחד, כאשר מעיזים לבטא שאלה קיומית ולתת ללב להביע בחדות את הגעגוע והקושי, גם הגדרות שקודם לכן נתפסו כ'יבשות' ואפילו טכניות מקבלות לפתע צבע, צורה ומשמעות בעבודת ה' הפנימית. מאידך, העיון המעמיק בספר התניא והדיוק הלשוני הבלתי מתפשר, שיסודם בהנחה שמאחורי כל מילה ומשפט בספר מסתתרת כוונה עמוקה והסתמכות על מבני־יסוד של הקבלה והחסידות, משמשים כמפתח רב עוצמה הפותח שער להבנות יסודיות בתוכן הספר ולקבלת מענה רחב ורבי־גוני למנעד רחב של שאלות קיומיות.

ראש וראשון לצורת העיון הזו, המשתמשת במבני־היסוד של הקבלה והחסידות בכדי לנתח את לשון ספר התניא ודיוקיו, רואים אנו ברבי לוי־יצחק שניאורסון זצ"ל, אביו של הרבי מליובאוויטש. אכן, כפי שהדגיש הרבי פעמים רבות, בכתבתו המקורית והגאונית הבלִיט רבי לוי־יצחק בעיקר את הצד הקבלי, אך כתביו על התניא חסרים את השלמת הצד ה'חסיד' של משמעות הדברים במהלך הכללי והשלכותיהם על סוגיות יסוד בתורת החסידות ובעבודת ה' על פי דרכה. בשיחותיו על פירושי אביו השלים הרבי פעמים רבות צד זה, בהמחישו כיצד דיוק מעמיק בלשון התניא, עם חשיפת המבנה הקבלי המסתתר מאחורי הדברים, מקבל משמעויות עמוקות בהבנה היסודית של דברי התניא ובעבודת ה' הנגזרת מהם. באופן כמעט חסר־תקדים, הספר שלפנינו אוחד בשני הצדדים גם יחד – העמקה בהשכלות קבליות־למדניות עמוקות לצד הסברת משמעותן בעבודת ה', הכל תוך הנגשת הדברים ותרגומם לשפת הלב בכלל ולעולם המושגים והדימויים של בני דורנו בפרט.

במובנים רבים, בעוד ההשכלה החב"דית מוסיפה עולם של הגדרות וביאורים על ה"ברק המבריק" של דברי הבעל שם טוב, בעשותה שימוש בשפת מושגים מיוחדת ונבדלת ממושגי החסידות הכללית, הרי שההתמודדויות של עובדי ה' ושפת הלב רווית הכיסופים משותפות המה לכל החסידים. בדרכו האופיינית והייחודית של הרב גינזבורג שליט"א, גם בספר שלפנינו יוכל הקורא למצוא ביאורים רבים החושפים את יסודות החסידות הכללית המשוקעים בתורות החב"דיות. כך, מתוך הנגיעה בנקודת הממשק בין חסידות חב"ד והחסידות

הכללית, נמצא לפנינו השכלות חב"דיות המעוגנות בשלל ציטוטים מספרי הבעל שם טוב, ואף מתכתבות עם מושגים פשיסחאיים-קוצקאיים, עם תורותיו של רבי נחמן מברסלב ועוד.

מעבר לנקודות הפרשנות וליסודות התוכניים העולים מהביאורים השונים בספר, שיעור גדול יש כאן במעשה ההתבוננות – עבודת היסוד בדרך חב"ד. הקורא בספר יוכל לעקוב אחרי נתיבי המחשבה והניתוח בעולמות השכל והרגש, לחוש כיצד אהבת-תורה מביאה לידי רגישות מרבית לרמיזותיה העדינות ביותר, ולטעום מפרותיה המתוקים של ההתבוננות. מתוך כך יוכל הקורא לשאוב השראה והכוונה להעמקה והתבוננות משלו בדעת אלקים ובדרכי עבודתו.

...

במשך השנים מסר הרב שיעורים רבים בספר התניא, שאופיים השתנה גם לפי הזמן והמקום בו נמסרו השיעורים. הספר שלפנינו מבוסס על סדרת שיעורי תניא בחלק ליקוטי-אמרים (למעט השיעור האחרון, שיעור ה'סיום' על ספר התניא מאותה שנה). השיעורים נמסרו בכולל "שובה ישראל" בירושלים בשנת תשמ"ג (למעט שיעור כללי על ההקדמה שנמסר בשנת תש"נ), וישנו טעם לשבח מיוחד במסירתם לדפוס בשנת תשפ"ג, לאחרי ארבעים שנה, תקופת הזמן המאפשרת לעמוד על עומק הדברים באופן אמתי ושלם יותר (כפי שציין הרבי מליובאוויטש פעמים רבות).

השיעורים שמתוכם נערך הספר נמסרו בהתאם לקצב לימוד התניא היומי, לא תמיד ברציפות ובסדר קבוע. משכך, אין כאן ביאור רציף על כל הפרקים. אכן, מכיוון שהספר בנוי על העמקות היוצאות מדיוק 'מקומי' ומגיעות לענייני-יסוד הנוגעים לספר כולו, דילוגי הפרקים אינם פוגמים בחווית הלימוד בספר והבנתו. הספר סודר במתכונת של חלוקה כפולה: כל פרק שיש עליו ביאורים מקבל שער, הכולל ביאור יחיד או מספר ביאורים לפרק זה. בראש כל שער מופיעים הציטוטים מהפרק שאליהם מתייחסים הביאורים. מלבד זאת, מוספרו הביאורים באופן רציף, על מנת להקל את התמצאות הקורא בהפניות שבספר. הערות השוליים, שהודפסו בסיומו של כל ביאור, כוללות מראי מקומות, הפניות

פנימיות לביאורי הספר, וכן הרחבות והעמקות שאין מקומן בתוך גוף הדברים. הספר נערך מתוך השיעורים בידי האמונות של הרה"ת מנחם־מענדל שי' אקסלרוד. עבודת העריכה נעשתה מתוך נאמנות מרבית לשיעורים המקוריים, ועם זאת, מצד ההנגשה, "פנים חדשות באו לכאן" – בעצם המעבר מלשון דיבור לכתיבה, בהדגשת עיקרי הדברים, בהבניה מסודרת של תהליך ההתבוננות ובלשון־לימודים נעימה ומסבירה. יצוין שלאורך תקופת עריכת הספר הרב גינזבורג שליט"א לא היה בקו הבריאות – ה' יחלימהו ויחזקהו בקרוב, ויארץ ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, להמשיך להפיץ תורה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא! – והגתה התוכנית של הספר נעשתה בידי הרב איתאל שי' גלעדי (על פי הוראות הרב ותוך התייעצות עמו בשעת הצורך).

תודה רבה לתמים מנחם־זאב שי' וינגורט על התמסרותו לסיוע במראי־מקומות, בהגהה ובהגשת הדברים לדפוס. תודות מיוחדות למכון גל עיני על המצאת החומרים ותמלולם הראשוני, לרב משה שי' שילת ולהוצאת מעיינותיך על היוזמה, העידוד והסיוע עד להוצאת "דבר נאה ומתקבל".

נחתום בתפילה לה' יתברך שהדברים יפעלו פעולתם הטובה בלבות הלומדים וישמשו נדבך נוסף – סופי ומכריע – בהפצת המעינות חוצה, עד ש"קאתי מר" דא מלכא משיחא תכף ומיד ממש!

יום הבהיר א' כסלו תשפ"ג – ירושלים-כפר חב"ד

תוכן עניינים

15	הקדמת המלקט
18	ביאור א: רפואתה של בדידות אין־קץ
36	ביאור ב: אש הרבי ולהבת החסיד
45	פרק א
48	ביאור ג: מ"תניא" ל"איתן"
60	ביאור ד: מלחמה־פנימיות־קרבה
65	ביאור ה: צדיק האתכפיא
71	פרק ח
73	ביאור ו: העלאת הקליפות הטמאות
79	ביאור ז: חומרות של חסד
83	פרק י'
86	ביאור ח: חמש מדרגות בצדיקים
96	ביאור ט: "בני עליה" ומה שביניהם
105	פרק יב
107	ביאור י: קטנות הבינוני וגדולת האי־סוף
114	ביאור יא: קטנות ותשובה בעבודת הבינוני

121	פרק יג
124	ביאור יב: נקודת האמת
131	ביאור יג: הרצון לרצות
137	פרק יד
139	ביאור יד: קפיצת הבחירה
145	ביאור טו: חסידים גיבורים
149	פרק טו
152	ביאור טז: על סכנת הכלאים של הפעם המאה ואחת
161	פרק טז
164	ביאור יז: הדרך אל המחשבה הטובה
175	פרק יז
177	ביאור יח: פגם הברית ותיקונו ברוח התניא
187	פרק יט
189	ביאור יט: הדרך העולה אל גילוי האהבה הטבעית
195	ביאור כ: שערי בטול: האש והנשמה
201	ביאור כא: החיים והמות
211	פרק כב
213	ביאור כב: פנימיות העונש והשכר
221	פרק כה
224	ביאור כג: מוח שליט על הזמן

ביאור ג

מ"תניא" ל"איתן"

הבחירה במילה "תניא" לפתיחת הספר, בחירה שהקנתה לו את שמו - "ספר התניא" - הוארה על ידי ביאורים שונים בפרשנות החסידית. הביאור הבא מעניק לביאורים אלו משמעות ברורה, אחידה, עמוקה וקיומית, המהווה את התוך והתמצית של ספר התניא כולו: שבירת קליפת הגאווה, תוך פיתוח רגישות ונתינה למקום ולבריות.

א. שמו המפורסם של הספר - "ספר התניא" - בא לו על שם תחילת פרקו הראשון:

תניא בסוף פרק ג דנדה, משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה - היה בעיניך כרשע.

בחירתו של אדמו"ר הזקן לפתוח את הספר במילה זו דווקא - "תניא" - אומרת דרשני, ובייחוד בספר התניא שנכתב מתוך דיוק ודקדוק רב במילים ובאותיות^א.

דרישת משמעותה של המילה "תניא" מתבקשת במיוחד לאור זאת שבמקור המצוטט כאן, פרק ג של מסכת גדה כפי שהוא לפנינו^ב, הדברים אינם מופיעים תחת הכותרת "תניא"^ב.

מסורת חסידית^ג, בשמו של אדמו"ר הצמח צדק (נכדו של אדמו"ר הזקן),

מבארת את הפתיחה במילה "תניא" על פי משמעותה הפנימית של מילה זו: מובא בספרי הקבלה¹ שישנה 'קליפה' של גאוה השורה בלב ה'לומדים', היינו תלמידי החכמים, ושמה "תניא". קליפה זו מתבטלת באמצעות לימוד פנימיות התורה, ולכך רמז אדמו"ר הזקן בבחירתו במילה "תניא" לפתיחת הספר².

לפי ביאור נוסף³, הבחירה במילה "תניא" לפתיחת הספר נעוצה בחילופי אותיות: "תניא" אותיות "איתן". ה"איתן" שבנשמה הוא התוקף הנובע מעצם הנשמה האלקית (כמבואר במאמרי אדמו"ר הזקן⁴), והלימוד בספר התניא מסוגל לעורר ולגלות תוקף זה.

ועדיין יש מקום לשאול: כיצד מבטל הלימוד בספר התניא את קליפת הגאוה המקננת בתלמידי-חכמים? ועוד: כיצד מתקשרים שני ההסברים לפתיחה במילה "תניא"? מהי הנקודה המהותית שממנה שניהם נובעים?

ב. "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר". על מנת להשיב על השאלות דלעיל, נפנה למקום אחר בספר התניא – האגרת "וצדקה כנחל איתן"⁵ שב"קונטרס אחרון"⁶.

באגרת זו, בה ניתן לראות את סיומו התוכני של ספר התניא בהיקפו הכולל⁷, מבאר אדמו"ר הזקן באריכות את ענין ה"איתן שבנשמה" ואת הדרך לגלותו [מכאן, שענין ה"איתן" שבנשמה קושר את סיום הספר עם תחילתו, "נעוץ תחילתן בסופן וסופן בתחילתן"⁸].

זו לשון אדמו"ר הזקן שם:

"וצדקה כנחל איתן" (בעמוס סוף סימן ה'). פירוש: כמו שנחל איתן הוא המשכה הנמשכת מבחינת איתן ... ו"אותיות איתן משמשות לעתיד"⁹ פירוש: "אנא עתיד לאתגליא"¹⁰ [אני (ה') עתיד להתגלות (בימות המשיח)] כמו שכתוב "הנה ישכיל עבדי"¹¹ וגו', והיינו שיתגלה אז אור אין סוף ברוך הוא ויחודו יתברך תוך פנימיות נקודת הלב, על ידי המשכת נחל איתן, הוא הארת חכמה עילאה שיאיר בפנימיות הלב ליבטל ביחודו יתברך בתכלית מעומקא דלבא, אחרי הסרת הערלה מתאוות הגשמיות וכו'.

והנה עתה, בגלות החל הזה, יש גם כן עצה יעוצה להאיר קצת אור ה' מבחינת איתן לתוך נקודה[ת] פנימיות הלב כעין לעתיד, והיינו על ידי שמעורר על ניצוץ אלקות שבנפשו בחינת רחמים רבים העליונים.

... ומודעת זאת כי אתערותא דלעילא באתערותא דלתתא דוקא תליא מלתא [ההתעוררות של מעלה תלויה דווקא בהתעוררות של מטה], דהיינו על ידי התעוררות רחמים רבים בלב רחמנים וגומלי חסדים להשפיע למטה השפעה גשמיות, זהב וכסף וכו', ולכן פעולת הצדקה היא פעולת נחל איתן ממש.

אם כן, גילוי בחינת ה"איתן" שבנשמה כרוך בשימוש בתכונותיהם העצמיות של בני "אומה זו"¹⁷, בני ישראל – "רחמנות וגמילות חסדים"¹⁸, היינו הרגישות העמוקה לצרכי הזולת ומכאוביו ומימושה בנתינה ובגמילות החסדים בפועל.

ג. ולנדון דידן:

קליפת ה"תניא", העשויה לקנן בלב תלמידי־חכמים כנ"ל, היא הניגוד המוחלט לתכונות המשמשות לגילוי ה"איתן" שבנשמה. מהותה של קליפת "תניא" היא תחושת סיפוק עצמי ושביעות־רצון, הגורמת לכך שהאדם סבור שלא נדרש ממנו מאומה מלבד תורתו.

הדברים רמוזים היטב במאמר חז"ל "כל האומר אין לו אלא תורה ... אפילו תורה אין לו"¹⁹: תלמיד חכם עשוי לחוש מסופק מן התורה שלמד, ומתוך כך לנתק מגע עם שאר עמודי העולם – התפילה וגמילות החסדים²⁰.

משמעות דומה עולה מתוך המשנה באבות²¹ "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת", מכלל שישנה נטיה בקרב לומדי התורה להחזיק טובה לעצמם.

[המחשה לתופעה זו נוכל לראות באנקדוטה הבאה: הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי, ממנהיגי הדור שלפני השואה, ואחד הגדולים בזמנו, שיכל את בתו היחידה בנערותה. מפי השמועה, אמר רבי חיים־עוזר על עצמו (או שגדול אחר אמר עליו) שהכאב והייסורים שערירתו מסבה לו הם המאפשרים לו להנהיג

את הציבור מתוך רחמנות. בבסיס האמירה הזו עומד החשש שגדול בישראל ינהג בבני עדתו בחוסר רחמים, משום שהגדולה בתורה ובהנהגה עלולה להביא לגבהות הלב, וממילא לאיבוד הרגישות לכאבם של אחרים.²¹

תחושת סיפוק זו – קליפת תניא – מביאה את האדם לידי טמטום הלב, אטימות ואיבוד הרגישות כלפי כל מי שמחוץ לו – כלפי ה' (עזיבת התפילה) וכלפי הזולת (עזיבת גמילות החסדים).

ד. על כך הזהירונו חז"ל: "יעסוק בתורה ובגמילות חסדים"²², שכן היפוכה ובטולה של גסות־רוח זו תלויים בפיתוח הרגישות העמוקה כלפי הזולת ובמימושה במעשה הצדקה²³, שהוא הפועל היוצא מכל ההשכלות העמוקות המבוארות בספר התניא.

[והנה, שורש ויסוד למבואר כאן שהרחמים והצדקה מביאים לידי בטול, נוכל לראות במה שמצינו באברהם אבינו "איתן האזרחי"²⁴ (שהוא המקור לגילוי ה"איתן" שבנשמה בכל איש ישראל), שמידתו הייתה "חסד לאברהם"²⁵, וכל ימיו עסק בגמילות חסדים, כידוע²⁶].

ענין זה, שמידת החסד של אברהם היא שהביאתו לידי בטול שלם, שאמר "אנכי עפר ואפר"²⁷, והיא שהביאה את יעקב אבינו להתיירא מפני עשו ולומר "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת"²⁸, מבואר בקטע מרכזי נוסף בספר התניא – באגרת 'קטנתי'²⁹.

וכמבואר במקומות אחרים בתורת החסידות³⁰ ש"הא בהא תליא": מידת הבטול של אברהם היא הגורמת לו לחוש את הזולת ולהשפיע לו ביתר שאת, וכן"ל בענין הצער הגשמי המבטש את הישות ומאפשר לאדם להתעורר ברחמים על זולתו. [

נמצא, שהתעוררות הטבע היהודי, "רחמנות וגמילות חסדים", שבה כרוך גילוי ה"איתן" שבנשמה כנ"ל, היא מסגולת הלימוד בספר התניא, והיא עצמה התרופה לקליפת "תניא".

ה. כפי שנתבאר עד כה, העבודה הפנימית המאפשרת את גילוי האיתן שבנשמה ואת בטול קליפת תניא, עיקרה בפיתוח הרגישות כלפי הזולת, "רחמנות וגמילות

חסדים", מתוך בטול הישות.

על מנת לפרוט עבודה פנימית זו להליך מדורג, נעשה כאן שימוש בדרכי הרמז סביב אחת מתכונותיה של מילת המפתח כאן – איתן.

כפי שראינו לעיל באגרת "וצדקה כנחל איתן", "אותיות איתן משמשות לעתיד"¹⁷. כלומר: המכנה המשותף של האותיות אֵיתָן הוא שאלו הן ארבע האותיות המשמשות להטיית פועל ללשון עתיד. א – בגוף ראשון יחיד, (אני) אהיה; י – גוף שלישי, נסתר, (הוא) יהיה; ת – גוף שני, נוכח, (אתה) תהיה; נ – גוף ראשון רבים, (אנחנו) נהיה.

והנה, כיון שגם המילה "תניא" מורכבת מאותן האותיות המשמשות לעתיד, נראה לומר שסדר הטיית זה, תהיה־נהיה־יהיה־אהיה, רומז לסדר העבודה הפנימית של תכלית התניא – גילוי האיתן שבנשמה באמצעות פיתוח הרגישות לזולת כנ"ל:

ההטיה הראשונה – תהיה – היא הפניה לנוכח, המעבר מ'אני' ל'אתה'.

בעבודה הפנימית, הפניה לנוכח אינה ביטוי טכני־חיצוני בלבד, אלא היא פניה אמיתית, מלאה ושלמה, שבה האדם 'יוצא מעצמו' מתוך שפלות ובטול ומוותר על ה'אני' שלו (כשם שצריך להיות גם בתפילה, 'שפכי כמים לבך נכח פני א־דני'¹⁸). כשאדם מצוי במצב כזה, הוא אכן מסוגל לפנות אל ה'אתה' ולהתייחס לזולת ברגישות ובהתמסרות.

אם כן, הדבר הראשון שמלמד הסדר "תניא" הוא מהי פניה אל הזולת – הקדמת ה'אתה' ל'אני'¹⁹. פניה כזו אל הזולת היא התעוררות הרחמים שבה תלויה הארת ה"איתן" שבנשמה.

ההטיה השנייה – נהיה – עניינה אחדות וחיבור, היכולת לחבר את ה'אני' וה'אתה' יחד, שיהפכו ל'אנחנו', 'ונהיה אנחנו'²⁰.

בעבודה הפנימית, כאן עובר האדם ממצב יחיד ופניה אל היחיד ל'אנחנו', כאשר הוא חובר לזולת ומתמזג איתו, עד שהוא מגיע לידי הזדהות שלמה עם כלל ישראל כפי שהם "אחים ממש מצד שרש נפשם בה" אחד²¹.

ממיקומה של ההטיה נהיה בסדר תניא נוכח ללמוד יסוד חשוב בענייני חיבור

ואחדות: המיזוג והחיבור בין ה'אני' ל'אתה' אפשרי אך ורק בהקדמת הבטול (תהיה). רק כאשר האדם 'יוצא' מגבולות ה'אני' שלו ופונה אל הזולת פניה שלמה, אז ייתכן חיבור אמתי בינו לבין הזולת, הוויה של 'אנחנו' (הן בחיבור עם אדם פרטי והן בחיבור עם הכלל, כנ"ל). 'אנחנו' מלאכותי, שלא קדמו לו בטול ה'אני' ופניה מלאה אל ה'אתה', אינו אלא הגדלת והרחבת ה'אני'. ונקוט האי כללא בידך: אין נהיה ללא תהיה.

ההטיה השלישית – יהיה – המכוונת לשלב שאחרי הבטול והאחדות, היא לשון נסתר, ועניינה גילוי האור האלקי הנסתר לעת-עתה, 'הוא'^ל, "ביום ההוא יהיה הוי' אחד ושמו אחד"^ט.

וההטיה הרביעית – אהיה – מרמזת על שלב גבוה יותר בגילוי האלקי, גילוי עצמותו ומהותו יתברך, "אהיה אשר אהיה"^ב. ייחודו של גילוי זה בא לידי ביטוי בכך שהוא חוזר לדיבור בגוף ראשון, 'אני', כיון שגילוי העצמות חודר ומתמזג במקבלי הגילוי, ועל דרך "העם אשר אנכי בקרבו"^כ על ידי "שכינה מדברת מתוך גרונו של משה"^כ.

ובעבודת האדם: לאחר שאדם 'יוצא' מגבולות ה'אני', פונה באמת אל ה'אתה', מתחבר ומתמזג ל'אנחנו' ומגלה את ה'הוא' הנסתר – כעת הוא רשאי וצריך לחזור אל ה'אני', המתברר כגילוי אלקי הפונה להיטיב לעולם כולו, עד שהוא יכול לומר, כביכול בשם ה', "אני מדבר בצדקה"^כ.

[ומכללם של דברים למדנו, שהן במערכת היחסים שבין אדם למקום והן במערכת היחסים שבין אדם לחברו – את ה'אני', ה'אהיה', יש לדחות לסוף התהליך.]

אם כן, סדרת האותיות ת-נ-י-א מעניקה לנו סדר עבודה מפורט ליישום העיקר הגדול של עבודת החסידות בדרכו של אדמו"ר הזקן: רגישות ורחמים כלפי הזולת, ומתוך כך ועל ידי זה – גילוי ה"איתן" שבנשמה, ועד גילוי העצמות.

לסיכום:

תהיה	אתה	יציאה מה'אני' (בטול) אל ה'אתה' (ע"י רחמים וצדקה)
נהיה	אנחנו	אחדות
יהיה	הוא	גילוי אלקות
אהיה	אנכי/אני	גילוי אלקות ב'אני'

ו. לפי כל הנ"ל נוכל לבאר דיוק חשוב בלשון אדמו"ר הזקן כאן, המשותף גם הוא לפתיחת ספר התניא ולסימומו (התוכני, כנ"ל) באגרת "וצדקה כנחל איתן":

באופן כללי, בספר התניא ובשאר ספריו, אדמו"ר הזקן המעיט מאד בציון מקורות (וכך, ויותר מכך, נהג גם בנו, אדמו"ר האמצעי)²⁷. לפיכך, בכל מקום שאדמו"ר הזקן חורג ממנהגו ומציין מקור מפורש לדבריו, הדבר אומר דרשני²⁸.

והנה, פרק א בתניא פותח במראה מקום מפורט למאמר חז"ל: "תניא בסוף פרק ג דנדה משביעין אותו²⁹ וכו'".

כיוצא בזה אנו מוצאים באגרת "וצדקה כנחל איתן", שכפי שראינו לעיל (באות א) פותחת בציון מקור: "וצדקה כנחל איתן' בעמוס סוף סימן ה'".

לאור המבואר לעיל נראה לבאר שהן ציון המקור בתחילת פרק א והן ציון המקור באגרת "וצדקה כנחל איתן" לרמז אחד נתכוונו – רגלה השמאלית של האות ה התלויה באויר:

המילה "נדה" מורכבת משלוש אותיות – נ, ד, ה. הציון "פרק ג דנדה" רומז לחלק (ה"פרק") השלישי של המילה "נדה", היינו האות ה, ו"סוף פרק ג דנדה" רומז לסופה של האות ה, ולכך גם מרמז הציון "בסוף סימן ה".

כמבואר בקבלה ובחסידות³⁰, האות ד עניינה "דלית לה מגרמה כלום", עניות ודלות, ואילו רגלה השמאלית של האות ה – שהיא המבדילה אותה מהאות ד – רומזת לנתינת הצדקה.

לפי זה, נראה לומר שמראי המקומות הנ"ל נועדו להפנות את הלומדים, ה"נרמזין לחכימין"³¹, לביאור ענין הרחמים והצדקה המבואר באגרת "וצדקה

כנחל איתן" הנ"ל, שהוא אבן הבוחן והפועל היוצא מכל המבואר בספר התניא, כמבואר לעיל באריכות^{מט}.

לסיכום: בעיקרו ובתמציתו, מבקש ספר התניא לגלות ולהאיר מן הניצוץ האלקי, ה"איתן" שבנשמה, בלבו של כל יהודי. הארה זו באה לידי ביטוי בבטול קליפת ה"תניא" האטומה וגסת-הרוח, באמצעות הפיכת הלומד למרחם, רגיש ומעניק לזולתו במעשה הצדקה בפועל ממש (כנרמז גם במראי המקומות שבפתיחת התניא ובסיומו). את סדר העבודה הפנימית הזו וכמה יסודות חשובים בדרכיה, למדנו מתוך קבוצת אותיות העתיד כפי שהן סדורות במילה "תניא".